

*Cristian SANDACHE**

***MIȘCAREA LEGIONARĂ ȘI SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ. REPERE
INTERBELICE***

The Legionary Movement and the Romanian Society. Interwar landmarks

Abstract: In the case of the Legionary Movement we could talk about a redefining of an identity of nationalism, which psychologically starts from “inside” of it, in order to transpose itself in the immediate historical plane. The morality proposed by the Legionary Movement is theoretically subsumed to Christian moral. The main doctrinal characteristics of Romanian Legionarism was anti-Communism, anti-Parliamentarianism, anti-Liberalism and anti-individualism, the organicistic collectivism, the cult of the leader, anti-Marxism, the need for moral and spiritual revolution, the cult of the elite and of the new man; but also practices derived from the doctrine: mysticism, conspiratorial organization, quasi-religious rituals, the cult of death and sacrifice, the cult of martyrs, the belief in the legionary generation’s mission to solve the Jewish “problem”, Messianism, the moral regeneration.

Keywords: Romania, Anti-Semitism, Extreme-Right, Corneliu Zelea Codreanu, Nationalism, Christianity

*

Corneliu Zelea Codreanu a fost unul dintre cei mai controversați oameni politici ai României interbelice, iar creația sa - Mișcarea Legionară - nu face excepție în această privință. Charisma fondatorului legionarismului românesc a fost indiscutabilă, deși nu avea nimic din calitățile politicianului de tip clasic. Lipsit de virtuți oratorice, respingând teoretizările în exces (pe care le considera lipsite de orice eficiență practică), ostil modelului democratic, Codreanu era mai curând un pragmatic cu accente mistice, care acorda o atenție deosebită acțiunii, organizării de inspirație cazonă și forței exemplului personal, interpretat într-o cheie morală¹.

* Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați; cristiansandache@yahoo.com.

¹ Ion Banea, *Căpitanul*, Tipografia Veștemean, Sibiu, 1936; Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, Georgescu-Delafraș, București, 1940; pp. 940-941; *Corneliu Zelea Codreanu. 20 de ani de la moarte*, Ed. Carpații, Madrid, 1958; Carlo Sbrulati, *Codreanu, el Capitan (Vida e muerte de Codreanu)*, Barcelona, 1970; Francesco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier. 1919-1941*, Ed. Humanitas, 1993, p. 51.

Naționalismul radical originar al discursului legionar era, în fond, reflexul gândirii și datelor temperamentale ale lui Codreanu însuși, peste care s-au suprapus ulterior o serie de contribuții teoretice diverse ale celorlalți actori ideologici importanți ai Mișcării.

Omul legionar pe care Codreanu și adepții săi îl conturau în intervențiile și scrierile lor era un fel de erou mitic, dotat cu o forță spirituală remarcabilă și cu o voință inflexibilă, imun la toate tentațiile mărunte ale cotidianului. Era invocat frecvent conceptul de „elită”, fără de care adepții legionarismului considerau că România n-ar fi avut niciun viitor. Mișcării Legionare i-ar fi revenit responsabilitatea cristalizării acestei elite a neamului românesc, un grup de partizani impecabili sub aspectul moralității, gata de a se jertfi pentru interesele fundamentale ale națiunii, capabili a-și subordona orgoliile personale comandamentelor superioare ale colectivității românești. Deși Codreanu era un personaj rezervat, care disprețuia vorbăria barocă și obositoare preferând formulele simple, laconice, sobre (dar totodată de efect), falanga de publiciști și ideologi ai grupării sale vor impune treptat un stil de exprimare inconfundabil, care va alterna precizia cu sarabanda de metafore, în marea lor majoritate de inspirație religioasă sau istorică. Paseist prin excelență, Corneliu Zelea Codreanu considera trecutul poporului român drept un îndreptar etic permanent și o sursă de regenerare sufletească, neezitând a lua ca repere în activitatea sa marile figuri ale istoriei naționale². Misticismul lui Codreanu (care se va amplifica în ani, paralel cu grelele încercări pe care va fi nevoit să le înfrunte) se va caracteriza printr-o remarcabilă acuitate a suferinței, notele de stoicism fiind în egală măsură prezente. Mulți observatori ai personalității liderului legionarismului românesc vor condamna latura aceasta a sa, considerând-o ilustrarea unui model de gândire anacronic, în vreme ce alții vor sfârși prin a fi seduși de ea.

Legionarismul țintuia la stâlpul infamiei atât democrația cât și dictatura, numai că prin conceptul de “democrație” adepții lui Codreanu aveau în vedere mai curând reprezentarea caricaturală a acesteia, conchizând că formula sa de concretizare în cadrul statului român ar fi echivalat cu un adevărat pericol la adresa identității spirituale a colectivității românești³.

² Cristian Sandache. *Îngerii căzuți. O istorie a Extremei-Drepte din România*, Ed. Corint, București, 2010, p. 119.

³ Corneliu Zelea Codreanu, *Cărticica șefului de cuib*, București, 1933; Faust Brădescu, “Problema partidului unic”, în *Carpații*, an XXVII, Madrid, septembrie, 1983, nr. 38/39, pp. 18-20; Serafim Bratocea, “Les dimensions de la liberté dans la pensée legionnaire”, în *Totalité*, VII, 1984, nr. 18/19, pp. 141-153; Carlo Sbrulati, “Les idées de la Garda de Fer”, în *Defense de l'Occident*, Paris, nr. 19, aprilie 1971, pp. 46-65.

Tot ceea ce însemna program politic, corpus ideologic compact, sistematizat, era respins cu dispreț de către Codreanu, care considera că România ar fi fost saturată de o inflație de programe de diverse orientări, care mai de care mai prolixă, absolut inutile în cele din urmă prin absența oricărei concretizări a lor în planul realităților. Fondatorul legionarismului era de părere că oricine ar fi fost capabil să creioneze un asemenea program, o sarcină infinit mai dificilă reprezentând-o buna guvernare, reușita în ceea ce ar fi reprezentat regenerarea morală și economică a României. Teoreticienii legionarismului puneau pe primul plan componenta caracterologică a celor chemați să se implice în viața publică, opinând că viața politică românească ar fi devenit de multe generații un teritoriu al bunului plac în care tot felul de demagogi lipsiți de orice reflex patriotic sau obștesc n-ar fi făcut altceva decât să-și urmărească propriile scopuri de căpătuire pe spezele unui electorat orbit la fiecare patru ani. Pentru Codreanu democrația n-ar fi spus nimic românilor, ea nereușind să ofere soluțiile pe care neamul românesc le-ar fi așteptat. Totul s-ar fi redus la un fel de joc al numerelor, la o ruletă absurdă în cadrul căreia națiunea urma a fi convinsă că și-ar fi exercitat voința în mod suveran prin reprezentanții săi aleși în mod direct, numai că în realitate alte forțe oculte ar fi fost cele care ar fi decis, în numele unor interese care n-ar fi avut nimic în comun cu interesele românilor. Se creionau scenarii întunecate, catastrofice, se preluau unele teme din arsenalul vulgatei extremei-drepte europene, peste care se presărau ingredientele inconfundabilei amprente spiritual-mistice tipice legionarismului românesc⁴.

O seriozitate în exces (care mergea adesea spre rigiditate și fanatism) va caracteriza, de altfel, psihologia partizanilor legionarismului și observația făcută cândva de către un martor al acelor vremuri, precum că nici măcar spiritul bășcălios caragialesc n-ar fi avut niciun efect asupra modelului codrenist, nu e deloc una gratuită. Deși au urât rigoarea academico-programatică (pe care o socoteau incompatibilă cu adevărurile eterne ale vieții), unii dintre teoreticienii legionarismului au schițat câteva dintre liniile directoare ale viziunii extremei-drepte românești asupra societății și viitorului acesteia. Se vorbea adesea despre o adevărată revoluție cu caracter etic, care ar fi transformat instituțiile statului român într-o manieră spirituală fără precedent până atunci. Mihail Polihroniade (de pildă) considera că reperle legionarismului ar fi fost purificarea morală și consolidarea potențialului ofensiv al armatei naționale, o radicală bătălie inițiată împotriva corupției, derularea unui amplu proces de descentralizare, cultivarea unui

⁴ Cristian Sandache, *op. cit.*, p. 118.

intervenționism de stat, încadrarea tuturor cetățenilor în unități sociale cât mai riguroase și mai ample, capabile a-i disciplina și totodată a-i proteja⁵.

În ansamblul său, discursul legionar va pune accentul pe componenta morală și va propune o resurrecție a colectivității, într-un sens, în egală măsură spiritual și etnic. Paseismul obligatoriu va reprezenta oglinda în care ar fi urmat să se reflecteze toate acțiunile menite a contribui la redescoperirea stimei de sine a colectivității românești, aflată mereu în luptă cu tot ceea ce i-ar fi amenințat individualitatea originară. Se observa o încercare de redefinire a unei identități a naționalismului, care pornea din interiorul său, urmând a se transpune în planul istoric imediat.

Viguroasa componentă anticomunistă și antisemită a legionarismului (grefată pe un fond mistico-ortodox incontestabil) a reprezentat un element ce a suscitat numeroase controverse. Imaginea evreului va deveni una dintre țințele preferate ale ideologilor legionari și o adevărată obsesie care îi va urmări permanent pe partizanii lui Codreanu⁶.

Cel mai simplu era să-i asociezi pe evrei cu comunismul, clișeu devenit un loc comun în peisajul ideologic al extremei-drepte europene. Se ofereau numeroase exemple (unele dintre ele reale), care ulterior erau însă amplificate și distorsionate pentru a li se da interpretarea pe care doctrinarii legionarismului o doreau, în sensul că evreii deveneau un fel de molimă pentru distrugerea căreia națiunile lumii erau datoare să se mobilizeze ca într-un fel de cruciadă modernă, fără niciun fel de ezitare⁷.

În percepția legionarismului, evreii s-ar fi făcut vinovați și de coruperea moravurilor poporului român, în sensul pervertirii identității naționale a acestuia prin cultivarea în exces a unui cosmopolitism dizolvant. Pentru adepții lui Codreanu întreaga istorie modernă a României ar fi trebuit reinterpretată prin grila bătăliei între elementul autohton românesc și factorul iudaic, legionarismul accentuând permanent componenta cvasi-religioasă a analizelor sale⁸.

Legionarismul considera că problema evreiască ar fi fost una fundamentală pentru evoluția umanității, în sensul că presupusa influență nocivă a iudaismului la nivel universal ar fi trebuit în chip urgent anihilată. România ar fi fost infestată de mentalitatea iudaică și de către o serie de practici de aceeași sorginte, fapt care ar fi determinat o degenerare a identității naționale. Această adevărată maladie ar fi fost

⁵ Mihail Polihroniade, "Sensul revoluției naționale", în *Axa*, an I, nr. 14, 15 iunie 1933, p. 5.

⁶ Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari*, vol. 1, Ed. Totul Pentru Țară, Tipografia Veștemean, Sibiu, 1936, p. 328.

⁷ N. C. Angelescu, "Destinul evreilor", în *Vremea*, an X, nr. 490, din 6 iunie 1937.

⁸ Radu Gyr, "Despre invazia iudaică în spiritualitatea și literatura română", în *Buna Vestire* din 20 februarie 1938.

vizibilă la nivelul tuturor compartimentelor societății românești, așa-numitul “suflet colectiv” autohton riscând a-și pierde fizionomia originară⁹.

Unii publiciști antisemiți admiteau chiar existența unui rasism românesc, pe care se grăbeau însă a-l separa de rasismul clasic, echivalându-l mai curând cu o modalitate în sens etnic de bună organizare a statului român și a instituțiilor sale alcătuitoare¹⁰. Alți teoreticieni ai legionarismului se specializaseră pe detectarea spiritului iudaic din literatura și arta românească, indignându-se frecvent din această cauză și propunând o eradicare totală a acestuia. Nu făceau altceva decât să probeze o întristătoare lipsă de orizont intelectual, dublată de un fanatism pe măsură.

Evreii ar fi propagat subcultura, pornografia, ironia sterilă, disprețul față de valorile tradiționale românești (și creștine în general), un modernism agresiv și păgubitor care s-ar fi axat în fapt pe distrugerea geniului creator autohton românesc. Nu erau acuze care se lansau pentru prima dată, multe dintre acestea fuseseră preluate din arsenalul european al antisemitismului, teoreticienii legionari reactivându-le și modificându-le parțial din punct de vedere stilistic¹¹. Corneliu Zelea Codreanu (care deși avea condei, era lipsit de forță plastică) nu ezita să-i creioneze și el pe acești evrei malefici, sub înfățișarea unor paraziți care ar fi sfidat prin prezența lor parazită elementul românesc majoritar¹².

Condeie apropiate de legionarism nu vor ezita să se pronunțe în perioada interbelică împotriva a tot ceea ce era considerat evreitate: G. Vasiliu, M. Cosma, S. Carp, S. Florescu, R. Gyr, V. Rădulescu etc.

Din perspectiva politicii externe a României, Corneliu Zelea Codreanu nu făcuse niciun secret din faptul că simpatiile sale mergeau în mod neechivoc către Germania nazistă și Italia mussoliniană, pe care le considera statele revoluțiilor naționale, exemple de comunități care reușiseră să pună stavilă pericolului comunist de coloratură iudaică¹³. Codreanu îi va acuza de trădare de neam pe toți aceia care invocând principiile coexistenței pașnice propuneau o normalizare și chiar o apropiere a României de URSS. Cel vizat în primul rând era Nicolae Titulescu, recunoscut pentru intenția sa de reglementare prin dialog diplomatic a relațiilor româno-sovietice¹⁴.

E cu totul eronat să-l socotim pe fondatorul legionarismului ca fiind un emul servil în România al ideologiilor național-socialistă, respectiv fascistă. Asemenea

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ T. Mirică, “Rasismul românesc”, în *Vremea*, an VIII, nr. 380 din 17 martie 1935.

¹¹ Radu Gyr, *op. cit.*

¹² Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și manifeste. 1927-1938*, Colecția “Europa”, München, 1981, p. 5.

¹³ *Idem*, *Pentru legionari*, p. 328.

¹⁴ *Ibidem*.

aserțiuni sunt cu totul false. Dar ostilitatea sa față de comunism era absolută, lipsită de orice nuanțare, iar democrațiile occidentale clasice, respectiv Franța și Marea Britanie, s-ar fi făcut vinovate (în optica lui Codreanu) de faptul că ar fi fost iremediabil impregnate de virusul iudaismului. Fixațiile codreniste nu se dezmințeau, așadar...¹⁵.

O analiză mai aprofundată asupra diplomației românești interbelice o realizase Mihail Polihroniade (într-un articol din anul 1933), judecățile sale de valoare (deși, categoric, influențate de gândirea lui Codreanu) nefiind lipsite, pe alocuri, de realism. Polihroniade (recunoscut ca fiind cel mai competent adept al legionarismului în chestiuni de politică externă) atrăgea atenția asupra pericolului pe care URSS l-ar fi reprezentat pentru România, considerând că n-ar fi fost niciodată posibilă o adevărată normalizare a relațiilor româno-sovietice. Marea putere de la răsărit ar fi fost un stat cu o politică externă imprevizibilă, care n-ar fi avut reflexul respectării înțelegerilor decât atunci când puterea sa militară ar fi fost anihilată. Altminteri, tendințele expansioniste și mentalitatea imperială incorrigibilă ar fi reprezentat elemente esențiale de care România n-ar fi trebuit să facă niciun moment abstracție¹⁶.

Cu trei ani înainte, același Mihail Polihroniade (referindu-se la ideologia comunistă în ansamblu) scria că „socialismul a încetat de a mai fi un pericol pentru burghezie, singurul ei inamic fiind comunismul, care nu uzează de majorități ci de arme cu adevărat revoluționare”¹⁷.

Teoreticienii legionarismului românesc au combătut în cel mai energic mod cu putință comunismul și URSS, presa de extremă-dreapta oferind exemple numeroase în această privință. Discursul anticomunist legionar era viforos și se caracteriza prin abundența metaforelor și a imaginilor semnificative, emoțiile fiind predominante. Uneori invectiva înlocuia analiza, iar acuzele erau lansate în valuri, fără ca emițătorii lor să le argumenteze întotdeauna. Impresiona senzația de sinceritate, credința aproape fanatică în biruința asupra unei ideologii (comunismul) pe care doctrinarii legionari nu ezitau să o considere Răul suprem al umanității.

Unii scriau despre bestialitatea comuniștilor, primitivismul lor lipsit de orice licăr de umanitate, cruzimea cu care-și anihilau adversarii politici, exemplele cele mai frecvente oferite opiniei publice provenind din spațiul sovietic, conturându-se imaginea unei URSS asemănătoare cu o imensă temniță.

¹⁵ Ernest Nolte, *Les mouvements fascistes de l'Europe de 1919 a 1945*, Calman-Levy, Paris, 1969, p. 240.

¹⁶ Mihail Polihroniade, “Pentru o politică externă românească”, în *Axa*, an I, nr. 10 din 9 aprilie 1933.

¹⁷ Idem, “Flux și reflux”, în *Vremea*, an III, nr. 10, 1930.

Statele ar fi trebuit să facă front comun împotriva URSS, aceasta urmând a fi izolată sub aspect economico-diplomatic, lumea civilizată rupând orice legătură cu un stat ce s-ar fi transformat de multă vreme într-un exemplu de încălcare sistematică a drepturilor omului. Comunismul ca orânduire statală n-ar fi fost altceva decât un sistem dezumanizant și monstruos, conceput special pentru umilirea și distrugerea ființei umane, aspect care n-ar fi trebuit să-i lase indiferenți pe marii decidenți ai lumii. Ample relatări aveau să fie găzduite în presa legionară în legătură cu evenimentele Războiului Civil din Spania, derulat între anii 1936-1939, eveniment european cu largi ecouri internaționale în cadrul căruia formațiunea lui Corneliu Zelea Codreanu va fi prezentă prin intermediul câtorva reprezentanți importanți: Gheorghe Cantacuzino-Grănicerul, Ion Moța, Ion Dumitrescu-Borșa, Alecu Cantacuzino, Gheorghe Clime, Nicolae Totu, Bănică Dobre, Vasile Marin¹⁸.

Atât republicanii cât și naționaliștii generalului Francisco Franco s-au remarcat prin acte violente și crime înfiorătoare, presa legionară insistând cu precădere pe prezentarea unor fapte abominabile de care se făcuseră vinovați agenții sovietici infiltrați în rândul trupelor republicane: profanări de biserici, asasinat, violuri, incendieri de clădiri și locuințe, jafuri, distrugeri. Tonul era apocaliptic, informațiile (indiscutabil-reale) generând o mare emoție în conștiința cititorilor¹⁹.

Se cultiva convingerea în conformitate cu care victoria republicanilor ar fi echivalat cu o biruință a comunismului și ateismului asupra spiritului creștin, iar acesta n-ar fi fost decât începutul unui amplu proces de extindere a ideologiei comuniste asupra întregului spațiu european. Moartea lui Ion Moța și a lui Vasile Marin în carnagiul din Spania a fost considerată de către formațiunea lui Codreanu drept un exemplu de martiraj asumat în mod voluntar de către doi tineri emblematici pentru capacitatea de jertfă a poporului român. Însuși Nicolae Iorga le dedicase un emoționant articol în ziarul său, "Neamul Românesc", în condițiile în care marele istoric nu era un simpatizant al legionarismului. Dar acțiunea cu adevărat eroică a celor doi lideri legionari a sporit la maximum simpatia populară pentru formațiunea lui Codreanu. Moța și Marin ofereau o lecție dramatică despre ceea ce însemna curajul și dezinteresul personal, dorința de sacrificiu pentru o idee. Pieriseră cu arma în mână într-o bătălie derulată în localitatea Majadahonda împotriva trupelor republicane, prin contrast cu atâția tineri din România, caracterizați prin abulie, lașitate, gust pentru plăcerile facile ale vieții. Moartea celor doi era ceva atât de neobișnuit pentru societatea românească saturată de politicianism mărunț și balcanice bârfe cotidiene încât a generat o emoție colectivă intensă²⁰. Exista o

¹⁸ Cristian Sandache, *Istorie și biografie. Cazul Corneliu Zelea Codreanu*, Ed. Mica Valahie, București, 2005, p. 239.

¹⁹ *Buna Vestire* din 18 iulie 1937.

²⁰ Francisco Veiga, *op. cit.*, p. 231.

imensă dezamăgire a opiniei publice pentru prestația majorității partidelor politice parlamentare care se perindaseră până atunci la guvernarea României, în pofida unor incontestabile progrese. Dar marea masă a electoratului se simțea de multă vreme un fel de câmp de manevră pentru o armată de demagogi care deveniseră campioni unor discursuri interminabile, adesea lipsite de orice conținut. Violențele, abuzurile, standardul de viață scăzut (mai ales în zonele rurale și la periferiile orașelor) reprezentau realități care nu mai puteau fi ignorate decât de cei inconștienți sau rău intenționați.

Legionarii criticau cu energie toate aceste păcate (reale) ale deficitului de democrație din România, sugerând însă în mod eronat că democrația parlamentară în sine ar fi fost cauza înapoierii țării. Discursul legionar nu se axa doar pe resentimente împotriva evreilor, ci pe punerea la zid a metehnelor politicianismului. E semnificativ faptul că în alegerile parlamentare din anul 1937 (care au consemnat cel mai bun rezultat al formațiunii lui Codreanu din întreaga perioadă interbelică) cele mai mari procente ale legionarilor nu au fost înregistrate în județele cu o populație evreiască importantă, ceea ce demonstra că se preferase fațeta antipoliticianistă celei antisemite²¹.

Legionarismul a căutat de altfel, în întreaga perioadă interbelică, să-și diversifice discursul, nerezumându-se doar la antisemitism, intenționând să ofere soluții efective tuturor problemelor cu care societatea românească se confrunta.

Teoreticienii extremei-drepte legionare se defineau ca fiind în primul rând niște naționaliști care în pofida unor excese retorice sau de altă natură se poziționau atât în afara anarhismului de sorginte comunistă, cât și a “dictaturii” democrației, înțelegând într-un sens politicianist. Erau adepții necondiționați ai ideii monarhice, pe care o defineau ca fiind “principiul suprem al ordinii și ierarhiei politice”²².

Din perspectivă doctrinară, ideologii legionarismului nu au admis niciodată că stânga politică ar fi putut avea conexiuni cu principiile democratice, aceasta fiind în mod constant demonizată. Prin contrast, dreapta ar fi oferit un model organic de dezvoltare a societății (și a celei din România, cu deosebire), viziunea sa fiind sinonimă cu o corectă organizare și administrare a instituțiilor statului. Nu în ultimul rând, dreapta ar fi garantat ceea ce legionarismul numea “unitatea indestructibilă a națiunii”. Un asemenea principiu era considerat aproape sacrosanct de către adepții lui Codreanu, iar pentru apărarea sa extrema-dreaptă trebuia să-și mobilizeze la maximum toate energiile disponibile²³.

²¹ Cristian Sandache, *Istorie și biografie...*, pp. 311-314.

²² Traian Brăileanu, *Sociologia și arta guvernării*, Ed. Cartea Românească, București, 1940, p. 65.

²³ *Ibidem*, p. 113.

Din păcate, legionarismul a continuat să judece în termeni extrem de aspri modelul democratic, față de care a manifestat o neîncredere funciară. Publicistica apropiată grupării lui Codreanu oferă numeroase exemple în acest sens, imaginile întunecate fiind dominante. Vasile Marin nu ezita să echivaleze Parlamentul României cu un adevărat “cazan al Satanei”, în vreme ce democrația din aceeași țară nu reprezenta altceva (în viziunea aceluiași teoretician legionar) decât un fals grotesc, o caricatură ideologică incapabilă să aducă României progresele așteptate²⁴.

La rândul său, Ion Moța avea o problemă conceptuală cu termenul de “cetățean”, opinând că utilizarea lui ar fi girat în fond un fals, în sensul că ar fi fost ignorată cu desăvârșire dimensiunea etnică a naționalității, fără de care niciun stat nu ar fi putut fi considerat cu adevărat viabil²⁵.

Statul pe care teoreticienii legionari îl propuneau ar fi trebuit complet scos de sub influența principiilor democratice, urmând a fi axat pe meritocrație și pe un dinamism creator, înțeles într-un sens mai curând etic și naționalist. Formulările legionare nu s-au remarcat niciodată prin precizie, ambiguitățile și metaforele fiind cel mai adesea preferate raționamentelor clasice.

Vasile Marin, Mihail Polihroniade, Vasile Christescu sau Ion Victor Vojen propuneau o reîntoarcere la principiile organice și autoritare specifice Evului Mediu, chiar dacă asemenea viziuni nu puteau genera decât zâmbete ironice printre sceptici, însă nu trebuie uitat că la vremea sa însuși Mihai Eminescu considerase că din punct de vedere sociologic Evul Mediu românesc putea să ofere multe surse de inspirație diriguitorilor contemporani ai statului.

Mihail Polihroniade considera că legionarismul trebuia înțeles în principal ca fiind echivalentul unei profunde revoluții spirituale de o factură cu totul particulară, fără echivalent în spațiul de idei european. Fruntașul legionar atrăgea atenția asupra erorii pe care ar fi făcut-o oricine ar fi pus semnul egalității între legionarism și național-socialism sau fascism, fenomenul ideologic de extremă-dreapta din România având profilul său particular, absolut original. Ceea ce ar fi individualizat în mod deosebit legionarismul față de celelalte mișcări ideologice radicale de dreapta ar fi fost miezul său ortodox incasabil, care apropia mișcarea mai curând de specificul unei secte religioase decât de tipologia unui partid politic clasic²⁶. Acțiunile de tip lucrativ și misionar ale adeptilor lui Codreanu (extrem de numeroase în anii 30'), dincolo de motivațiile lor pragmatico-propagandistice, ilustrau o modalitate de raportare la social fără precedent în peisajul politic al

²⁴ Vasile Marin, “Națiunea împotriva statului de import”, în *Axa*, an II, nr. 7 din 19 februarie 1933.

²⁵ Ion Moța, “Excesul de abstracțiune”, în *Axa*, an II, nr. 7 din 19 februarie 1933.

²⁶ Mihail Polihroniade, “Extremismul de dreapta”, în *Axa*, an II, nr. 21 din 29 octombrie 1933.

României și un mod de a face politică absolut atipic, pe care ceilalți competitori nu l-au putut înțelege sau admite. Fanatismul partizanilor lui Codreanu era unul real și educația lor particulară, în egală măsură naționalistă și mistică, reprezenta un atu moral adesea greu de anihilat de către adversarii politici. Legionarii au recurs la asasinat și violențe, fiind supuși la rândul lor unui șir de acțiuni cu caracter punitiv din partea autorităților statului român, apogeul acestor violențe (de o cruzime rar întâlnită, chiar pentru Europa est-balcanică) fiind înregistrat în anii 1938-1939, orchestratorul lor fiind regele Carol al II-lea.

Radicalismul, spiritul de sacrificiu, cultul strămoșilor, frecvențele referiri la moarte (înțeleasă ca un fel de eliberare față de materia constrângătoare) au constituit elemente care au particularizat legionarismul, generând discuții nesfârșite legate de reala sa tipologie. Adepții lui Codreanu erau convinși că aparțineau marii familii spirituale a naționalismului, cu deosebirea că naționalismul pe care ei îl profesau s-ar fi caracterizat printr-o superioară dimensiune a tragicului și a eroicului. Democrația nu putea avea nimic în comun cu identitatea națională atâta timp cât opera cu concepte precum „majoritate” și “minoritate”, care în opinia legionarismului ar fi condamnat individul la sterilitate sufletească și dezumanizare. Principiul votului universal n-ar fi echivalat cu panaceul pe care partizanii democrației l-ar fi clamat, el impunând (în optica legionarismului) dictatura mediocrităților, dominația demagogilor, a acelor partide profitoare a naivității și sărăciei electoratului. Legionarii considerau că partidele politice tradiționale ar fi fost (încă din momentul apariției acestora) maculate de existența unui păcat originar, imposibil de admis: absența oricărui element spiritual. Fiecare dintre partidele respective n-ar fi fost altceva decât grupuri de interese oculte, utilizând discursul demagogic ca un paravan în spatele căruia și-ar fi mascat adevăratele intenții, ce n-ar fi avut nimic în comun cu interesele fundamentale ale electoratului.

Criticând modelul democratic, Codreanu și adepții lui s-au supus în cele din urmă aceluși rigori ale democrației, în sensul participării la alegerile parlamentare. Rezultatul remarcabil înregistrat în anul 1937 poate fi considerat, în acest sens, un paradox. Codreanu cunoscuse experiența vieții parlamentare de timpuriu și deși nu strălucise ca orator sau inițiator al unor proiecte legislative de răsunet reușise ca prin unele intervenții în plen să atragă atenția asupra sa, fiind considerat un personaj bizar dar cu toate acestea demn de respect pentru sobrietatea vieții sale private. Biografia lui Codreanu – tumultoasă, frământată și tragică, a fost considerată de către partizanii săi exemplară prin devoțiunea totală față de un crez pe care l-a slujit fără ezitare până la capăt. Experiența carcerală i-a accentuat latura mistică a personalității (oricum, lesne detectabilă), precum și fanatismul incipient. Codreanu a trăit mereu cu convingerea că avea o misiune superioară de dus la îndeplinire, iar pentru aceasta era decis să nu accepte niciun fel de compromis. Niciodată bănuț sau

acuzat de vreun minim act de corupție, cu o căsnicie solidă, rezistând cu demnitate ofertei tentante a regelui Carol al II-lea de a-l numi premier, fondatorul legionarismului a fost respectat inclusiv de unii dintre politicienii de certă vocație democratică, un exemplu în acest sens fiind Iuliu Maniu.

Nici Codreanu și nici adepții săi nu au exprimat foarte clar cum urma să arate România pe care o visau. A rămas în conștiința unei părți a opiniei publice acea formulă metaforică prin care statul român imaginat de către legionari ar fi semănat cu însuși soarele, strălucind pe imensitatea cerului. Imaginea era (sub aspect stilistic) incitantă, dar adversarii legionarismului o luau în derâdere, acuzându-i pe reprezentanții extremei-drepte de superficialitate și inconsistență programatică.

Legionarismul era decis să ofere priorități etnicilor români respingând orice acuzație de xenofobie, considerând că o asemenea conduită era categoric firească din perspectiva intereselor fundamentale ale românismului. Statul român trebuia să devină un teritoriu curățat de virusul politicianismului corupt și de immobilismul ucigător de energii, caracterele fiind cele care (în optica lui Codreanu) ar fi contat în ecuația regenerării națiunii române. Naționalismul radical constituia acel ciment simbolic fără de care România n-ar fi devenit în mod real o țară puternică și respectată în Europa, dar acesta ar fi fost abia începutul acelei revoluții morale pe care legionarismul o proorocea. Erau atacate cosmopolitismul, francmasoneria, importurile culturale excesive și necritice, lipsa de demnitate în fața străinătății, dezinteresul pentru cetățean, ateismul și comunismul. Codreanu și formațiunea sa vor atinge o incontestabilă popularitate spre sfârșitul anilor '30, o parte importantă a opiniei publice din România (saturată de aceleași partide tradiționale uzate ca imagine și previzibile) optând pentru legionarism, pe care îl identificau cu o autentică mișcare regenerativă în sens autohtonist și creștin. Deși au fost acuzați că au introdus violențele și asasinatul în viața politică românească, legionarii au replicat susținând că nu făcuseră altceva decât să reacționeze (ce-i drept, radical) ca urmare a lungului șir de persecuții orchestrate împotriva lor de către autoritățile statului român.

A uimit și faptul că printre adepții și simpatizanții formațiunii lui Codreanu s-au numărat nume importante ale intelectualității românești interbelice, istoriografia românească nereușind să ofere explicații suficient de convingătoare în această privință. Miopia, interesul meschin, rătăcirile nu reprezintă elemente care pot fi luate în considerație, în acest caz. Observații interesante, a oferit (printre alții) Alexandru Paleologu:

“Erau niște oameni strălucit de inteligenți, mai toți de formație franceză, de cultură franceză. (...) Aveau o anumită îndrăzneală și o anumită frumusețe în a nu menaja nimic. Era de fapt geniul busculadei. (...) Această mișcare era un recurs la

tradiții mistice, avea ceva pur în structurile ei inițiatice, fiind, totodată, un apel la asumarea existenței prin prisma pericolului și a aventurii”²⁷.

România legionară ar fi trebuit să ofere cetățenilor săi șanse egale în dobândirea unui statut social onorabil, cu condiția înțelegerii de către aceștia a necesității asimilării unei onestități reale în sensul respectării legalității și a asimilării unui comportament civilizat.

Accentul pus pe etică, pe simbolistica ortodoxă, pe forța superioară a exemplului, pe eroism a reușit să atragă o parte a românilor, după cum o altă parte importantă a acestora a respins discursul legionar considerându-l inadecvat, anacronic și desigur antidemocratic. Dar democrația în Europa și în România sfârșitului perioadei interbelice traversa deja o criză prelungită, explicația rezidând nu în principiile sale originare ci în vulgarizarea ei. Partidele politice deveniseră un fel de vehicule prin intermediul cărora o multitudine de figuri anodine se perpetuau periodic pe băncile Parlamentului fără ca electoratul să simtă vreun beneficiu. Mișcarea Legionară a atras o parte a votanților autohtoni tocmai pentru faptul că nu semăna cu niciunul dintre partidele ce guvernaseră până atunci țara și părea că pune înaintea programelor și discursurilor forța exemplului direct și simbolistica religioasă. Românii sunt mai curând mistici decât religioși, iar scenografia adunărilor legionare (cu toate elementele componente) sugera unora cum ar fi arătat România dacă acești copii teribili ai Arhanghelului Mihail ar fi condus statul.

În perioada scurtei guvernări a Mișcării Legionare (septembrie-ianuarie 1941), formațiunea s-a compromis însă definitiv, devenind un organism compozit, lipsit de orice axă ideologică sau de soluții. Umorele tipic românesc nu s-a dezmințit nici atunci, formulei oficiale de „Stat Național Legionar” fiindu-i asociată malițios aceea de “Stat Național Funerar”, cel puțin dacă dăm crezare mărturiei lui Constantin Kirițescu. Codreanu și cei mai capabili dintre colaboratorii săi fuseseră suprimați de către autorități, iar cei care le luaseră locul erau departe de charisma și idealismul grupului inițiativ al fondatorilor.

²⁷ Alexandru Paleologu, *Minunatele amintiri ale unui ambasador al golanilor*, Ed. Humanitas, București, 1991, pp. 59-90.